

Az alkalmazás filozófiai aktualitása

A manapság gyakori „alkalmazott filozófia” megnevezés divatos, de egyszersmind meggondolkodtató is. A filozófiai hermeneutika erre kiváltképp ösztönöz, mivel sajátosan kettős viszonyban áll az alkalmazás kérdésével: a kortárs filozófiai gondolkodás előterébe hozza az alkalmazás problémáját, miközben olyan filozófiaként lép fel, melynek lényege éppen az alkalmazásban rejlik.

1.

Alapjelentése szerint az „alkalmazás” *tárgyi* folyamatként fogható fel: valaminek – az *alkalmazottnak* – egy másvalamire – az *elszenvedőre* – történeti rávitelét jelenti, tehát kettős *tárgya* van, egy aktív és egy passzív tárgy. A két tárgy elkülönültsége az alkalmazott előzetes meglétében mutatkozik meg az alkalmazás aktusához és elszenvedőjéhez képest. Az alkalmazás jelentésbeli kapcsolatban áll két másik fogalommal: az *alkalmassággal* és az *alkalommal*. Viszonyuk szemantikai feszültséggel telíti az alkalmazás fogalmát. Az *alkalmasság* belső megfelelést feltételez az alkalmazás aktív és passzív tárgya között: valami alkalmas a valamire való felhasználásra, azaz rendelkezik az ehhez szükséges adottságokkal. Az *alkalom* viszont külső körülmény, aminek a meglététől függ, hogy a belső megfelelés ténylegesen érvényesülhet. Az *alkalom* tehát egy folytonos készenléti állapotot igényel: vagy adott, vagy nem; az adódó alkalmat meg kell ragadni, de el is lehet szalasztani. Ennélfogva az alkalmazás során a belső megfelelés olyan külsőleges megvalósulás formáját ölti, melyben az alkalmazás tárgyai csak *alkalmilag*, az *aktus* mozzanatában kapcsolódnak össze.

Az alkalmazás, alapjelentésétől eltérően, *tárgy nélküli* folyamatként is elgondolható. Ezt inkább a filozófiai hermeneutika érvényesíti. Ebben az értelemben az alkalmazás az alkalmazó létmódjaként, az alkalmazót bevonó hatásösszefüggésként, az alkalmazott pedig éppen e hatástörténetben képződőként tárul fel. Az alkalmazáson mint lét- és értelem-történeti folyamaton belül az alkalmazó és az alkalmazott nem különül el ténylegesen, az alkalmazott magán az alkalmazón, annak változásaként mutatkozik meg.

2.

A pozitivistá tudomány szemlélet és a diskurzív racionalitás kontextusában a megismerés, megértés és alkalmazás az egymásutániség rendjébe szerveződik, elkülönülő és egymást követő mozzanatokra tagolódik. A teoretikus megismerés felértékelődésével együtt jár az alkalmazás szerepének lefokozódása, alkalmoszerűségének a kihangsúlyozódása. Az alkalmazás *okkasionális peremhelyzetbe* szorul a megismeréshez és megértéshez képest.

Episztemológiai szempontból az „alkalmazás” egy már előzetesen meglévő tudáskészlet felhasználását jelenti egy elméleti vagy gyakorlati probléma megoldásában. A megismerés és az

alkalmazás az instrumentális cselekvés logikája szerint szerveződő műveletsort alkot. Ez a megközelítési mód a létrehozás és az alkalmazás különállóságára és egymásutániságára az elmélet és a gyakorlat hagyományos opozícióját vetíti rá, az előzetesen kimunkált elmélet utólagos gyakorlati felhasználásaként. Az elméleti eredmény kilépve öncélúságából, egy rajta kívüli célban (és közegben) kerül felhasználásra; ily módon az elméleti belső autonómiájával szemben a gyakorlati felhasználás kontextusfüggősége is megmutatkozik. A „viszony” külsőlegességére és instrumentális mivoltára utal, hogy az alkalmazás mint az alkalmazott megalkotását követő mozzanat bekövetkezhet, de el is maradhat, mivel nem következik szükségszerűen az alkalmazott lényegéből.

Bár mindebben közvetlenül nem mutatkozik meg, itt implicite érvényre jut az alkalmazásnak egy mélyebb értelme is: az *alkalmasság* egy elméleten kívüli cél megvalósítására. Az elmélet öncélúságán való kívül helyezkedés voltaképpen – a gyakorlat nézőpontjából – a gyakorlaton való belül kerülést jelent. Az elmélet és gyakorlat opozíciója tehát közvetve az alkalmazás valós természetére is ráirányítja a figyelmet: az alkalmazásra kerülő tudás a gyakorlat sajátos, öntörvényű közegén belül kerül felhasználásra. Ez azt jelenti, hogy az elméleti tudás gyakorlati célra irányuló *alkalmasságának* érvényesítése nem egyszerűen átvitel útján történő felhasználás – mint második lépcsőfok –, hanem egy másik közegben történő létesülésre/létesítésre való alkalmassá válás is egyben; ebben az értelemben magának a tudásnak a megalkotása. Az alkalmazás tehát nem pusztán a tudás mechanikus átvitelét jelenti egyik szférából a másikba, hanem a gyakorlat közegében való újraalkotását, azaz *gyakorlati tudásként* való megalkotását jelenti. Az alkalmazott matematika például nem már készen álló matematikai tételek felhasználása egy konkrét gyakorlati probléma megoldása során, hanem az adott probléma sajátos matematikai összefüggéseinek a feltárása, tehát egy más módon létesülő matematika, a matematikának egy másik létmódja. Ezért az ilyen és hasonló esetekben nem feltétlenül szerencsés az „alkalmazott” és a „gyakorlati” egymásra csúsztatása. A fő opozíció valójában nem az elméleti és a gyakorlati között húzódik meg. Az alkalmazott matematika nem lesz kevésbé elméleti teljesítmény, mint a nem alkalmazott matematika. Az alkalmazott és a nem alkalmazott különbözősége inkább egy bizonyos tudás *létesülési folyamatában* mutatkozik meg, abban, hogy ez a tudás egy adott probléma belső világából bontakoztatódik-e ki, vagy a saját világába próbálja bevonni a megoldandó problémát. E különbség révén bármely tudás *eredendő* alkalmazottsága tárul fel. A filozófia esetében azért sem lehetséges a nem alkalmazott/alkalmazott különbségének az elméleti/gyakorlati viszonyaként való megvilágítása, mert az elméleti és a gyakorlati filozófia különbözősége nem ebben a különbségben rejlik. Ha valamiféle egybeesést tételezhetnénk az alkalmazott filozófia és a gyakorlati filozófia között, akkor mi értelme volna például alkalmazott etikáról beszélni?

3.

Az alkalmazás szerepe a hermeneutikai szemléleten *belül* sem tűnik egyértelműnek. H.-G. Gadamer felhívja a figyelmet¹ a hagyományos episztemológiai szemléletmód és a hermeneutikai szemlélet olyan összeegyeztetési kísérleteire, amelyek a megértés és az alkalmazás diskurzív

¹ Vö. Hans-Georg Gadamer: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. Bp. 1984. 219–220.

jellegű szétválasztásával operálnak. Azok a törekvések – mint például E. Betti felfogása² –, amelyek egy általános értelmezésméletnek a kidolgozására irányulnak, szükségképpen különválasztják és diskurzív egymásutánosságba rendezik a megismerés és a megértés, a megértés és az alkalmazás műveleteit, a kognitív és a normatív funkciókat s ezzel együtt a teoretikus reflexió és a gyakorlati életvitel szféráit. A másik oldalon viszont tovább él a romantikus hermeneutika hagyománya, a megértésnek a kongenialitás elvén alapuló felfogása, amely a hermeneutikai folyamat strukturális mozzanatainak az identitását megszünteti egy *azonosulási* aktusban.³

Az előbbiektől eltérően, a H.-G. Gadamer által felvázolt filozófiai hermeneutikai horizontban az értelmezés-megértés-alkalmazás egyazon hermeneutikai folyamat egymást feltételező mozzanataiként gondolhatók el. A hermeneutikai folyamatban képződő értelem és az értelmezés egy konkrét mozzanatában feltáruló értelem közötti feszültség konstitutív a megértés vonatkozásában. Valaminek az értelmét megérteni azt jelenti, hogy minden konkrét szituációban újból és másképp kell érteni. A megértés így mindig alkalmazás is egyben, a hermeneutikai folyamatban formálódó értelemnek a sajátos megértési szituációban történő konkrétciója. A megértendő értelem, bármennyire is elvont és általános legyen is, sohasem választható le az értelmezésnek egy konkrét szituációjáról; mivel mindig a szituációt alkotó sajátos körülmények révén tárul fel, mindig az adott szituációra *alkalmazott* értelem is egyben. Ezért mondhatjuk, hogy az alkalmazás az értelmezési folyamatban feltáruló értelem létmódja.

4.

Az „alkalmazott filozófia” mint jelzős szerkezet arra utal, hogy az alkalmazott és az, amire alkalmazzák, logikailag és nyelviileg is különválasztódik, egy olyan jelentéstartalom hordozójaként, miszerint egy előzetesen kidolgozott filozófiai koncepciót valamilyen partikuláris probléma megvilágítására használnak fel, illetve filozófiai eszközöket, módszereket, eljárásokat vesznek igénybe szigorúan nem filozófiai kérdések megoldásánál. Így születnek az olyan „szak”filozófiák, mint az alkalmazott filozófia megnevezés alá újabban besorolt morálfilozófia, művészetfilozófia, politikai filozófia, de hasonlóképpen lehet beszélni például a kommunikáció vagy a környezetvédelem filozófiájáról is. E megnevezések arra engednek következtetni, hogy az ilyen filozófiai foglalatosságok kiléptetik a filozófiát a pozitivista szemlélet és az episztemológiai beállítódás révén magára öltött „szigorú tudomány”-eszmény elméleti-módszertani keretei közül. A filozófia olyan élet- és emberközeli kérdések vizsgálata felé irányul, amelyek ún. *gyakorlati* problémák. Úgy tűnik, hogy nem másról, mint a hagyományos gyakorlati filozófia és az általa forgalmazott ún. gyakorlati tudás aktualizálásáról, illetve reaktualizálásáról van szó. Csakhogy az ily módon teremtődő módszertani szituáció éppen a gyakorlati tudás és a gyakorlati filozófia valós értelmét rejti el. Hiszen az említett „alkalmazott”

² E. Betti az applikáció követelményét csak a normatív irányultságú értelmezéssel szemben találja jogosnak. Vö. E. Betti: *A hermeneutika mint a szellemtudományok általános módszertana*. = *Olasz filozófiai hermeneutika*. Athenaeum, Bp. 1992. I. kötet, 2. füzet. 34–35.

³ A romantikus hermeneutikában – amint ezt Gadamer megjegyzi – „a megértés és az értelmezés belső összeolvadása azt eredményezte, hogy a hermeneutikai probléma harmadik mozzanata, az *applikáció* teljesen kiszorult a hermeneutika rendszeréből”. – H.-G. Gadamer: *i. m.* 218.

filozófiákat továbbra is egyfajta *elméleti* filozófiaként vagy filozófiai elméletek „alkalmazásaként” művelik, s így kevés lehetőséget kínálnak a filozofálás elméletcentrikus módjának a meghaladására. Ennek szívósan ellenáll minden olyan eset, amely az alkalmazásnak a filozófia lényegétől függetlenített, technicizált értelmét feltételezi.

Az eddigi megközelítés az „alkalmazott filozófia” kifejezéssel a filozófiának olyan diszciplinarizálódott és professzionalizálódott létmódját (létmódjait) jelöli meg, amelyben az alkalmazás és a filozófia kölcsönösen behatárolják egymást. Az alkalmazott mivolt egy klasszifikációs szempontot is magában rejt: amennyiben van *alkalmazott* filozófia, annyiban lennie kell *nem alkalmazott* filozófiának is. Most viszont nem az az elsőrendű kérdés, hogy miben áll a nem alkalmazott filozófia lényege. Hanem az, hogy hogyan viszonyul az alkalmazottság a filozófiához. Külsődlegesen, járulékosan – mint ami az egyik esetben van, a másikban nincs –, vagy pedig szervesen, lényegileg tartozik hozzá a filozófiához az alkalmazás. Ha olyan viszonyról van szó, amelyben egy már kimunkált filozófia meghatározott kontextusban ölti magára az alkalmazott jellegét, valóban célszerűnek tűnik kétféle filozófiáról – alkalmazott és nem alkalmazott filozófiáról – beszélni. Amennyiben viszont az alkalmazottság a filozófiát nem külsődlegesen, hanem lényegileg érinti, annyiban magának a filozófiának egyik alapkérdéseként tekinthető, s az alkalmazás és a filozófia viszonyát belőle kell kibontani és megérteni.

5.

A modernitás kontextusában a filozófia lényege *episztemológiai* perspektívában mutatkozik meg. A filozófia elsődlegesen megismerés, amely egy meghatározott problematikát és problematizálási módot feltételez, amihez többé-kevésbé jól körülhatárolható tárgy (terület), világosan definiálható módszer és argumentációs eljárások társulnak. Mindezek a modern filozófia legitimációs bázisául szolgálnak, nemcsak önmaga számára, hanem a kultúra egészében is. Az episztemológiai diskurzus közegében jól megfér az elméleti és gyakorlati különválasztása, valamint az elméleti elsődlegességének és magasabbrendűségének tételezése a gyakorlatival szemben. Úgyszintén összefér ezzel a diskurzussal a domináns filozófiai paradigma gondolata, a kor valamiféle uralkodó filozófiájának a tételezése. Ebben a kontextusban valóságos elgondolásként merült fel az előzetesen kész elméleti filozófiai konstrukciók alkalmazhatósága a gyakorlati problémákra. A domináns és totális filozófiai elmélet megalkothatóságának víziója csak erősítette azt a benyomást, hogy ennek perspektívájában a gyakorlati filozófiai vizsgálódások elméleti megalapozottságot és módszertani betájolást nyerhetnek, a konkrét egzisztenciális problémák pedig megoldást remélhetnek.

A modern filozófia esetében az „alkalmazása” tehát azt a problémát veti fel, hogy egy elméleti sikon kimunkált filozófiai előfeltevés-rendszert hogyan lehet egy konkrét, partikuláris probléma megvizsgálására felhasználni, illetve egy közvetlenül filozófiai relevanciákkal nem rendelkező problémát hogyan lehet egy rendelkezésre álló filozófiai koncepció univerzális horizontjába bevonni. Módszertani vonatkozásban mindez az univerzalitás-partikularitás vitájában csúcsosodik ki, abban a kérdésben, hogy a maguk konkrétságában vizsgált problémák mennyire tarthatnak igényt filozófiai, azaz univerzális relevanciára. Ehhez képest a tudományosság eszménye iránt elkötelezett *professzionalizálódott* filozófia még egy fokkal tovább

lép, mivel az univerzális filozófiai perspektívát egy előre gyártott módszertani keretként forgalmazza, melyet konkrét tematikus-empirikus vizsgálódások tölthetnek fel tartalommal. Az eredmény valamilyen ún. alkalmazott filozófia gyanánt művelt „tudomány” lesz, amely aztán a megnevezésében is nyilvánosan felvállalja a tudomány státuszt (pl. kognitív filozófia – kognitív tudomány). Ebben a törekvésben leginkább az alkalmazott filozófiai vizsgálódás *filozófiai* mivolta kérdőjeleződik meg.

6.

Posztmodern kontextusban nemcsak a filozofálás módja változik meg, hanem a filozófia önszemléletét és önértelmezését hordozó diskurzus is. Lyotard és Rorty egybehangzó véleménye szerint a beszélgetés közegében szerveződő kultúra (*culture conversationelle*) *posztfilozófiai* kultúra.⁴ Ebben a kulturális kontextusban már nincsenek kimondottan filozófiai problémák, a filozófiának nincs olyan „saját” területe, amelyet csak ő birtokolna, s a filozófus nem támaszkodhat egy olyan átfogó módszerre, amely legitimációs alapot biztosítana a vizsgálódásainak.

A filozófia végét meghirdető vészjósoló kép az episztemológiai filozófiaszemlélettel való részleges szakításból következik. A tudományosság formai kritériumainak alávetett filozófia manapság valóban egy olyan filozófia „utáni” korszakba került, amelyben szükségessé válik az episztemológiailag támasztott igények kritikai felülvizsgálata. De ebben az esetben sem történik más, mint az, hogy a tudományként (tudomány módjára) művelt filozófia szétfoslásának problémája olyan *filozófiai* problémaként jelentkezik, amelynek felmerülése éppenséggel hogy tovább élte a filozófiát. A filozófia kritikai elfordulása a modernitás episztemológiai hagyományától egyúttal odafordulást is jelent a valós természetéhez, az eredendő lényegéhez és az európai kultúrában betöltött szerepének a helyesebb megértéséhez.

A kultúra mai posztfilozófiai állapotának egyik fontos ismérve abban mutatkozik meg, hogy – Márkus György kifejezésével – a filozófia a „rendszer” utáni korszakba lépett.⁵ Nemcsak az átfogó, globális filozófiai rendszerek tűnnek el ebben az időszakban, hanem a filozófia művelésének azok a jegyei is megváltoznak, amelyek a rendszerszerűséget hordozzák. Úgy tűnik, hogy a kortárs filozófiának egyre kevesebb kezdenivalója van egy szétszabdalt, darabjaira hulló és különböző konfigurációkba mesterségesen összerendeződő világgal. Ugyanakkor a 20. század filozófiai gondolkodásában – többek között a heideggeri fundamentálonológiai szemléletmód által is inspiráltan – kirajzolódik egy jól körülhatárolható törekvés, amely a filozófiában episztemológiai építmény helyett inkább egyfajta egzisztenciális beállítódást lát. A filozófia már nem a kész értelemnek a konkrét tapasztalatokkal szembeni előzetes és univerzalizált öntételezéseként jelenik meg a kultúrában, hanem sokkal inkább egy életszerű értelmező viszonyulásként, vizsgálódásként. Ebben a megközelítésben a létértelmezésként és létmegértésként művelt filozófia *alkalmazás* is egyben, abban az értelemben, ahogyan az alkalmazást az alkalmazott létmódjának tekinthetjük.

⁴ Vö. Manuel Maria Carrilho: *Rhétorique de la modernité*. Paris 1992. 20.

⁵ Vö. Márkus György: *A „rendszer” után: A filozófia a tudományok korában*. Bp. 1994. 16.

A posztmodern fordulattal tehát az alkalmazás filozófiai problémája és az alkalmazott filozófia kérdésköre is új megvilágításba kerül. Manapság már senki sem vállalkozik egy minden problémát átfogó domináns filozófiai elmélet megalkotására, amely egyetemes világmagyarázatot és létértelmezést nyújthatna, vagy ehhez módszertani premisszákat kínálhatna. Ehelyett különféle filozófiai beállítódások, orientációk, paradigmák lehetségesek, élhetnek egymás mellett, melyekben a filozófia alkalmazása eltérő értelmet nyerhet, s az alkalmazott filozófia mi-benlétére vonatkozólag is eltérő elgondolások szülehetnek. A közöttük való választás viszont korántsem önkényes döntés, nem is feltétlenül ideológiai opció kérdése, hanem többnyire egzisztenciálisan és kulturálisan motivált.

A posztmodern szemléletmód egyik fontos hozadéka, hogy számos, ez idáig *periferikusnak* tekintett téma bekerül a filozófiai vizsgálódás központjába. A környezet, az orvoslás, a népesség, az identitás, a migráció, a technika, a virtualitás, a kommunikáció, a munka, a szexualitás, a biológia és a genetika, a művészetek terén megjelenő új tapasztalatok és kutatások nemcsak szűkebb értelemben vett etikai, hanem tágabb egzisztenciális, kulturális és politikai kérdéseket vetnek fel. A különféle diszciplínák találkozási pontjain felmerülő kérdések *meghaladják* a szaktudományos kereteket; a válaszkeresések a filozófia *alkalmazó* művelését igénylik.

7.

A filozófiai hagyománynak az alkalmazásban megmutatkozó létmódját a kortárs filozófiai irányzatok közül leginkább a *filozófiai hermeneutika* tárja fel. H.-G. Gadamer hermeneutikai koncepciójából két mozzanatot emelhetünk ki ennek alátámasztására: a Bildung hermeneutikai értelmét, illetve a filozófia spekulatív természetét.

Gadamernél az episztemológiai paradigmán alapuló filozófiai szemlélettel való szakítás mindenekelőtt a *Bildung – képzés* – kifejezés értelme kapcsán bontható ki. A Bildung gadameri értelme egy új módon való gondolkodás, beszélés és cselekvés irányában való nyitást hordoz, amely az emberi létezés történetiségének elvén alapul. Emberi létezésünk történelmi horizontja egy folytonos mozgásban és átalakulásban levő világ horizontjába illeszkedik, s minden olyan kísérlet, amely végleges, változatlan és hierarchikus formában akarja rögzíteni ezt az univerzumot, mára elvesztette értelmét. A hermeneutikai beállítódás nem „az igazság” birtoklására vagy „az erkölcsi törvény” megvalósítására irányul, hanem önnön emberi mivoltunk kiteljesítésére és tökéletesítésére, arra, hogy minél jobban eleget tudjunk tenni egy számunkra lehetséges és élhető világ követelményeinek. A Bildung „az igazságra” irányuló episztemológiai fokalizáció helyett a sokféle lehetséges igazság iránti érzékenység és a világ változatos kezelési módozatainak a *kiképzését* jelenti. Mindez együtt jár az érzékek rehabilitációjával, valamint a jó és a rossz, az igazságos és az igazságtalan közötti különbségtévesztés, tehát az ítélet valós képességének a kifejlesztésével. Ezek a képességek egy állandóan megújuló és gyarapodó gyakorlati tudáshoz juttatnak bennünket, amely az önmegértésünk közegeként minden újszerű élethelyzetben eredményesen mozgósítható. A Bildung nem helyettesíti a „reflexió célját képező tudást”, de feltárja egy bizonyos típusú tudás, a tényekre vonatkozó objektív tudás határait, melynek modelljét a természettudományok képezik. Úgyszintén feltárja a személyes érdeklődés

szűkebb körébe bezárkózó és az önös érdekek érvényesítésén alapuló életforma határait is. A Bildung értelmében képzett egyén képes minden irányban kilépni az egoizmus bűvköréből, a sokféleség és változatosság befogadása, a másság elfogadása és a párbeszédre való nyitottság irányába, képes másokkal együtt teljes értékű emberi közösség, *kommunió* – ami egyszerre lét- és értelemközösség is – kialakítására és megélésére.

A filozófiai hermeneutika a filozófia alkalmazását az értelemnek az egyéni és közösségi életünkben történő érvényesüléseként mutatja fel. A Bildung végső soron a filozófiára való képzettségünket jelenti, egy állandó és másokkal együtt művelt önépítő folyamatot, ami együtt jár egy számunkra lehetséges világ, egy értelemteli világ felépítésével. A filozófia ebben a megközelítésben nem csupán az értelem érvényre jutását elősegítő módszerek alkalmazása, hanem olyan egzisztenciális beállítódás, amely megnyitja a bölcsesség kérdező-kereső útját az életünkben. Ezen az úton járunk a dolgokkal, a szövegekkel, a hagyománnyal, a másik emberrel vagy éppenséggel a saját énünkkel való dialogizáló együttlétünkben.

8.

A filozófia *spekulatív természetének* a kifejtése egy másik olyan mozzanat, amelyen keresztül a gadameri hermeneutika a filozófiának az alkalmazásban/alkalmazásként feltáruuló egzisztenciális kötődését megvilágítja. A filozófia spekulatív mivolta a reflexióban mutatkozik meg, abban, hogy a filozófiai gondolat ténylegesen a tükörképszerű (látványszerű) megfoghatatlanságában, a tiszta megjelenítés és visszaadás lebegésében él igazán filozófiailag. A filozófiai elgondolás/belegondolás soha nem bízta rá magát a gondolatok „rögzített meghatározottságára”, hanem *reflektál*, azaz önnön mozgásában együtt mozog a gondolattal, és egyazon értelem-történés összetevőiként kölcsönösen formálják egymást. Amikor a spekulatív tétel kimond valamit valamiről – mondja Gadamer a hegeli hagyományra utalva – a fogalom egységét mutatja meg. A fogalom egységében a dolog és a gondolat együtt van mint tükröző és tükrözött szétválaszthatatlanul összetartozó egysége. Amikor a gondolkodás erejére támaszkodva fogalmilag megragadjuk a dolgot, voltaképpen maga a dolog juttatja érvényre saját magát, nem engedve eluralkodni azt, ami a szemlélet vagy a vélekedés számára már meghatározott vagy magától értetődő.⁶

A dolognak és a fogalomnak ez a spekulatív egysége kettős vonatkozásban áll a filozófia és alkalmazás összefüggésével. Egyrészt Gadamer rámutat, hogy a dolog és a fogalom spekulatív egységében a tétel formája önmagát rombolja le, hisz itt nem érvényesül az, hogy a tétel az állítvány formájában mondja ki a szubjektum igazságát. Itt voltaképpen a hozzárendelési viszonynak az a kettőssége szűnik meg, amelyen az „elméleti” filozófia „gyakorlati” alkalmazásának a lehetősége alapul. Másrészt a dolog és a fogalom spekulatív egységében a léttörténésnek mint egzisztenciális folyamatnak a spekulatív struktúrája tárul fel, az a mód, ahogyan a léttörténés és az értelem-történés, az egzisztenciális eseménysorozat és az arra reflektáló elgondolás/belegondolás együtt járnak, és egymást kölcsönösen alakítják egyazon történés összetartozó

⁶ Vö. H.-G. Gadamer: *i. m.* 323.

oldalaiként.⁷ Ily módon a filozófia nem valamiféle eszköze lesz a problémák megoldásának, s még csak nem is egy különleges, egzotikus lehetőség a problémák felvetésére, hanem maga is *egzisztenciális* közegnek, az emberi létezés spekulatív dimenziójának bizonyul. A filozófia – a mai filozófia kiváltképpen – inkább *tükröt tart* a létesemények elé – tükröt, amely szervesen összetartozik a tükrözötttel –, amelyben megmutatkoznak, beláthatókká és elgondolhatókká válnak az emberi problémák.

9.

A filozófiai hermeneutika azért, hogy megkísérli visszanyerni az emberi élet és cselekvés filozofikus dimenzióját, egyfajta *kivezetést* kínál a filozófiátlanság állapotából; ez egyúttal visszavezetést is jelent a filozófia lényegéhez, az értelem irányába mutató úton levéshez. Ezen az úton tárul fel az alkalmazott filozófia valódi értelme, amely a gyakorlati tudás autentikus természetének a felmutatásában rejlik.⁸ Az elvont és általános formákba, a jól megalapozott teoretikus építményekbe szerveződő tudásunk az életünk része is egyben, a világunk építőeleme; az igazi lényege abban mutatkozik meg, ahogyan szembesülni képes a konkrétumok kihívásaival, s ahogyan válaszolni képes az egzisztenciális kérdésekre.

A hermeneutika ezért természeténél fogva nem válhat egy episztemológiai keretekbe zároló filozófiává, nem redukálódhat az értelmezés és a megértés pusztá módszertanára, mivel a benne rejlő filozófiai tartalom nem annyira az elméleti konstrukciókban, mint inkább a rá jellemző szemléletben, beállítódásban, életvitelben mutatkozik meg.⁹ Ez a filozófiai tartalom nem mesterségesen állítódik elő a spekulatív reflexióban, hanem az életvilágunkban természetesen benne rejlő filozofikusság kibontakoztatásaként.

Ezért nem biztos, hogy a filozófia esetében az „alkalmazás” a megfelelő kifejezés. A filozófia nem valamiféle csiszolható, tökéletesíthető eszköz az igazság birtokba vételére és a lét

⁷ Az, hogy a filozófiai fogalomalkotás és az egzisztenciális történések mennyire szervesen összefüggnek, a problémakörnek egy más irányú megközelítésében is nyilvánvalóvá válik. G. Deleuze és F. Guattari is a filozófia igazi feladatát a fogalomalkotásban, az új fogalmak *megalkotásában* látják. A filozófiai fogalomalkotás szerintük is olyan egzisztenciális történés, amely ténylegesen belejátszik a dolgok és az események elkülönülésébe, a fogalmi entitások kiképződésébe. – Vö. Gilles Deleuze – Felix Guattari: *Qu'est-ce que la philosophie?* Paris 1991. 10, 36.

⁸ Ebben egyúttal a régi gyakorlati filozófia hagyományának felelevenítése is tetten érhető, amelynek megfelelően az ismeretek igazolása nem merült ki az érvényességük feltételeinek felmutatásában, hanem annak a tisztázását is magában foglalta, hogy a tudás különböző formái hogyan felelnek meg a különböző emberi szükségleteknek. A hermeneutika ezt a filozófiai hagyományt nem egyszerűen felújítja, hanem a mai létmegértés történeti horizontjába helyezve, annak szerves alkotóelemévé teszi. Vö. Georgia Warnke: *Gadamer. Herméneutique, tradition et raison.* Bruxelles 1991. 204.

⁹ Gadamer – Rortyhoz hasonlóan – elveti a filozófia episztemológiára redukcióját, ehelyett új/más funkciót szán neki: a dialógus és az építkezés funkcióját. Gadamer – Habermasszal és Apellal egyetértésben – a tudományos tudás feltételeit érvényesítő episztemológiában rejlő legnagyobb veszélyt abban látja, hogy elfedi a társadalmi élet politikai-gyakorlati dimenzióját. Minden problémát technikai jellegűvé változtat, a tudást a szakértelemmel cseréli fel, s az általa szorgalmazott haladást nem egy összemélt konszenzus vezérli, hanem a technológia lehetőségei és igényei. Ezen az úton haladva az emberiség elveszíti identitását. Ezért Gadamer szerint a filozófia feladata tudásunkat egy olyan koherens egészévé ötvözni, amely beépülve a kommunikációra képes egyén és a felelős polgár magatartásába megkönnyíti a közös orientáció és a konszenzus kialakítását, s lehetővé teszi az egymás iránti szolidaritáson alapuló ideális emberi közösség számára a minőségi élet feltételeinek a belátását és kibontakoztatását. Vö. G. Warnke: *i. m.* 203–206.

uralására. Ha mégis kitartunk az „alkalmazás” kifejezés mellett, akkor a filozófia alkalmazása voltaképpen az *alkalom* az *alkalmasság* kiképződésére. A filozófia nem annyira a dolgok uralási technikája, mint inkább részesedés a dolgok igazságából, részvétel az igazságtörténetben. A filozófia révén emberi mivoltunk a maga hiteles létmódjához kerülhet közelebb.

10.

A mai világban szerzett és a hagyományosaktól eltérő tapasztalataink egyre erőteljesebben igénylik a filozófia egzisztenciális, szociális, kulturális nyitottságát. Nemcsak a filozófia természetes igénye az, hogy a társadalmilag és kulturálisan integrált nagy tudatformák között az évezredek hagyományaiból fakadó tekintélyéhez méltó elismertségnek örvendjen, hanem az aktuális társadalmi, politikai, kulturális kihívások is mindinkább igényt tartanak a filozófiai megközelítésre. Lassan, de biztosan alakul át pozitív értelemben a nyilvánosságnak a filozófiához való viszonya, ami a filozófia részéről is megköveteli a nyilvánossághoz való pozitív hozzáállást. Ebből az irányból nyílhatnak meg ténylegesen a filozófia számára a társadalmi és kulturális integráció újabb útjai, melyek a filozófia jövőbeni esélyeit hordozzák.

Mindezek a változások maguk után vonják a filozófia önmagához való viszonyulásának az átalakulását is. Minél erőteljesebben próbál a filozófia nemcsak elméleti foglalatosságként, hanem beállítódásként, magatartásként is érvényesülni a társadalomban, annál több lehetőség nyílik az elméleti és gyakorlati filozófia egymáshoz való közelítésére, a filozófia kimondottan elméleti és absztrakt mivoltával kapcsolatos előítéletek lebontására. A filozófiai kritika fokozott érvényesítése, a filozófia és a filozófus nyilvános *felelősségvállalása* – amelyek szintén a filozófia alkalmazott műveléséből bontakoztathatók ki hatékonyan – ösztönzőleg hathatnak ezekre a folyamatokra.

Napjainkban a szétszóródó értelemnek a hálószerű összefogására és egybefonására irányuló *globalizáció* világméretű hálózati struktúráinak az elidegenítő mechanizmusaival szemben.

A hermeneutikai szemlélet és beállítódás egyike azoknak a mai kortárs filozófiai paradigmáknak, amely az általánosság és univerzalitás elveinek a racionalitás kultúrájában bejáratott dominanciájával szemben a sajátnak, a partikulárisnak és a konkrétnek az elvét engedi kibontakozni és érvényre jutni. A szétszóródó értelem korában a hermeneutika az értelem újbóli felépítésével kísérletezik, s igyekszik egy újfajta párbeszédet kialakítani a modernitás hagyományával. Ezáltal a *globalizáció* világméretű hálózati struktúráinak az elidegenítő mechanizmusaival szemben a hermeneutika azon munkálkodik, hogy a filozófia művelését megkísérelje visszatéríteni a *saját* világnak mint az értelem világának a belülről való intenzív kiépítéséhez, a konkrét, partikuláris létfeltételekből való kifejllesztéséhez. Ebben a perspektívában a filozófia tényleges művelése nem lehet más, mint *alkalmazás*, s lényege szerint a filozófia nem lehet másmilyen, mint *alkalmazott*. Az alkalmazás *filozófiai aktualitása* manapság éppen abban rejlik, hogy újból ember- és életközelpel hozhatja a filozófiát.

The Philosophical Actuality of the Application

Keywords: application, philosophy, applied philosophy, philosophical hermeneutics, actuality

What is “application” according to its basic meaning, and what does it mean when it is used with philosophical pretensions? How does the relationship between application and philosophy, viz. the role of applied philosophy develop in a context outside hermeneutics, and how can it be thought of in a hermeneutical perspective? How is the question related to the hermeneutical sense of “application” connected to the question of the application of philosophy? And how does contemporary philosophical hermeneutics contribute to the exploration of this relationship?

In the thread of my present study I argue in favour of the philosophical actuality of the application, actuality which consists precisely in its possibility to bring philosophy once again closer to human being and life.